

Anna Cavallin

Toninas ideal och Pellas praktik

Konsumtionskultur och uppfostran i Ingegerd Granlunds *Tolv brev till Tonina* och signaturen Claques Pellaböcker

The Ideals of Tonina in the Practices of Pella. Consumption and Disciplinary Regimes in Ingegerd Granlund's *Tolv brev till Tonina* and the Pseudonym Claque's Pella Books

*Abstract: The article explores how discourses on teenage femininity in the popular advice manual for teenage girls *Tolv brev till Tonina* (Twelve Letters to Tonina, 1956) by Ingegerd Granlund, are contextualised and negotiated in the equally popular series for young girls by Anna Lisa Wärnlöf, pen-name Claque: *Pellas bok* (Pella's Book, 1958), *Pellas andra bok* (Pella's Second Book, 1959), *Pella i praktiken* (Pella in Practice, 1960), and *Lennerboms* (The Lennerboms, 1965). These texts were published in a time of transition, just before the waves of protest ignited by those born during or just after World War II. This generation would later challenge many norms of the time, but this is not yet discernable in the advice manual or the Pella novels, both narratives of transition from childhood to womanhood.*

Teenagers emerged as a specific group of consumers in the post-war years; especially the young female body transpires as a focal point of attention for disciplinary regimes and discursive practices. In the advice manual these discursive patterns are quite clear; the teenage girl becomes a respectable woman through carefully measured practices, and a never-tiring attention centred around the body, in constant need of correction. In the Pella novels, we meet a range of normative feminine identities, but one person stands out for belonging to a different class than the others, her body being in need of these correcting discursive practices in order to pass as respectable.

The article analyzes the presence of attention geared towards money and material things in these texts. The well-dressed female body and the well-matched closet are assets, not just a sign of good taste but also of respectability, interpreted as class. Class, expressed as style, is clearly marked out: the body most severely judged is the (young) feminine body labeled as working class.

Keywords: Claque, Anna Lisa Wärnlöf, Pellaböckerna, Ingegerd Granlund, ekonomi, femininitet, flickböcker, klass, konsumtion, kropp, rådgivningslitteratur, tonåringar

©2019 Anna Cavallin. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 3.0 Unported License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>), permitting all non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Citation: Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning / Journal of Children's Literature Research, Vol. 42, 20189 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v42i0.403>

Jag glömde berätta att vi fick kassaförstärkning hemifrån imorse. Sådant förhöjer humöret. Man hör så ofta att pengar inte är allt. Det är klart att det inte är, men jag tycker det vore hederligare att säga som det är: att allting kostar pengar. Och yra inte om sol och vänskap och hälsa och skönhet m.m., för allting kostar likafullt pengar. Inte direkt, kanske, men indirekt. (Wärnlöf, *Pella i praktiken* 96–97)

Pella skriver här brev hem till farmor och farfar, när hon som sjuttonåring befinner sig på resa i Paris med kusinen Måns. Det är första utlandsvistelsen, sommaren efter att flickskolan slutat, och skildras i *Pella i praktiken* (1960), tredje romanen i en serie av fyra av Anna Lisa Wärnlöf, signaturen Claque, utgivna 1958–1965. Citatet aktualiserar diskurser kring pengar, ekonomi och konsumtion, vilka är genomgående teman i romanerna; återkommande manifesterade i samband med tonårsfemininiteten.

Samtida med böckerna om Pella är Ingegerd Granlunds vid tiden populära rådgivare för tonårsflickor, *Tolv brev till Tonina*, tryckt i fyra upplagor 1956–1961. Rådgivningsboken uppehåller sig vid frågor om pengar, om hushållande med och därmed kontroll över tillgångarna på ett påtagligt sätt. Diskursiva praktiker rörande femininitet och stil, uttryckt som normativ respektabilitet, lärs ut hos båda dessa författare. Både Claques och Granlunds böcker vänder sig till en tonårspublik, och utgör i den bemärkelsen narrativ om transitioner, från barndom till vuxenliv och kvinnoblivande.

Transitionsnarrativet implicerar också frågor om rörlighet mellan olika tillstånd, och anknyter inte bara till ålder utan också kön, i linje med Judith Butlers karakterisering av kön som performativt, och som materialisering av diskursiva praktiker (*Gender Trouble; Bodies That Matter*). Femininiteten blir till genom dessa diskursiva praktiker, tydliggjorda i det fokus som riktas mot den unga kroppen, en kvinna i vardande. Termerna diskurs och diskursiva praktiker används operativt i artikeln med utgångspunkt från hur begreppen grundläggande formulerats hos Michel Foucault, som sätt att benämna regelsystem som både producerar och avgränsar vilka utsagor som är möjliga att formulera och kan göras begripliga i ett givet sammanhang av tid och plats (Foucault 102).

Syftet med föreliggande artikel är att undersöka närvaron av diskursiva praktiker kring normativ femininitet i *Tolv brev till Tonina* och Pellaböckerna; mer precist hur dessa skrivs fram i rådgivaren för tonårsflickor och i flickboksserien. I dessa verk gestaltas samhälleliga, normativa förväntningar på ideal femininitet och verken förhåller sig också till hur dessa praktiker förhandlas och ifrågasätts, utförs el-

ler ignoreras. Denna diskursproduktion och -cirkulation undersöks i artikeln genom att exempel på hur pengar och ekonomi i relation till konsumtion och kläder fokuseras hos Granlund och Claque. Tonårskvinnokroppen, i transit mellan barn och vuxen, framställs som problematisk och föremål för disciplinering i förhållande till ideal och normer och står i centrum för detta fokus, vilket särskilt synliggörs i karaktären Lillpluggan.

För en bakgrund till diskussionen om ideal, praktik och konsumtionskultur i Granlunds och Clagues verk används Rita Felskis teoretisering i *The Gender of Modernity* (1995). Där undersöks en tradition av diskurser kring den konsumerande kvinnan som problematiskt modern, okontrollerbart begärande, och hotfullt sexualiserat kroppslig, särskilt framträdande i samband med en urbant kodad konsumtionskultur. I Beverley Skeggs undersökning i *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable* (1997) introduceras respektabilitet som begrepp för att synliggöra de identitetsskapande praktiker som de intervjuade kvinnorna ur arbetarklassen utför då de förhåller sig till en normativ medelklassfemininitet som ideal (Skeggs 42–49). Detta begrepp aktiveras i föreliggande artikel för att synliggöra vad som står på spel i de förhandlingar kring femininitetsnormer och -ideal som pågår för Granlunds och Clagues unga kvinnor. Skeggs respektabilitetsbegrepp har också tidigare använts i forskning om flickböcker för att problematisera kvinnliga karaktärers utmaning av en begränsande femininitetsnorm (Wistisen 109).

I både Felskis och Skeggs analyser, hos den förra av modernismens förhandlingar kring kön och sexualitet, och i den senares undersökning av samtida arbetarklasskvinnors förhandlingar kring respektabilitet, uppmärksammas kvinnokroppens funktion som knutpunkt. Denna koncentration av ett problematiserande intresse kring (den unga) kvinnokroppen återfinns aktiverad i de diskursiva praktiker som skrivs fram hos Granlund och utövas hos Claque. En välklädd och välformad kropp är en tillgång, en välordnad och välmatchad garderob utgör ett kapital. Konsumtion kopplad till tonåreringen och en framväxande ungdomskultur är centrala diskurser vid den tid Granlund och Claque skriver sina verk, och associeras framför allt med en urban kultur, där storstadens utbud av möjligheter att väcka och tillfredsställa olika slags begär – men också utgöra en farlig lockelse för lättleda ungdomar, och i synnerhet för kvinnor – är en stark motor (Wistisen 86–88, 91–93). Här syns också en tydlig koppling till det Felski diskuterar om den moderna, urbant kodade konsumtionskulturen som särskilt associerad med en okontrollerbar, och därmed hotfull, femininitet (Felski 61–90).

Granlunds och Claques böcker utkommer i slutet av 1950-talet, början av 1960-talet, under övergångstiden strax före de stora ungdomsrevolter som fyrtiotalistgenerationen skulle komma att iscensätta och praktisera; den generation som utgör målgrupp och huvudpersoner för både romankvartetten och rådgivaren. I denna brytningstid produceras och cirkulerar diskurser kring kropp och konsumtion tätt sammanlänkade med diskursiva praktiker av femininitet och respektabilitet. Transitionsnarrativet är alltså närvarande även på detta plan. Dessa diskurser är påtagligt närvarande i Pellaböckerna, kategoriserade som flickböcker, och i Granlunds rådgivare – båda exempel på genrer som är uppenbart delaktiga i att påverka, och intentionellt forma en normativt önskvärd femininitet. Som Lydia Wistisen påpekar i sin avhandling *Gångtunneln. Urbana erfarenheter i svensk ungdomslitteratur 1890–2010* (2017) har flickboksgenren ”delvis sina rötter i äldre rådgivningslitteratur och dess konkreta tips kring smink, hår och kläder kan därför betraktas som en utveckling av ett redan etablerat tema” (102). Noteras kan i detta sammanhang att Anna Lisa Wärnlöfs insiktsfulla intresse för den betydelsebärande innebörden av kläder och utseende är något som framkommer i omdömen om hennes romaner (Alfons; Sjögren, ”Pella i ny situation”). I recensioner av Pellaböckerna förekommer också synpunkter som handlar om böckernas lämplighet som rådgivare, som handledning i äktenskap för unga nygifta (Zita).

Pella och Tonina, Claque och rektor Granlund. Vilka var de?

Vi lär känna Pella när hon är på konfirmationsläger som femton-åring och får följa hennes liv tills hon är några och tjugo, journalist och nygift. Åldersmässigt faller den fjärde Pellaboken därmed något utanför tonårsramen. I Granlunds rådgivare omfattas hela tonårstiden från tretton till nitton, med olika teman i fokus beroende på vilket (ton)år som tänks tilltalas. Granlund fiktioniserar tonårstiden i en samlande gestalt, Tonina Tonander, som tilltalas med ett tydligt du i de brev vilka inom ramen för boken skickas från författaren under en ettårig utlandsvistelse.

Ingegerd Granlund framstår i nutida perspektiv kanhända som en mer obekant representant för det sena femtiotalets rådgivningslitteratur för tonårsflickor än den mer välkända Kerstin Thorvall och hennes *Boken till dig* (1959), men vid utgivningen av rådgivningsboken var Granlund en etablerad person i offentligheten. Som rektor för Nya elementarskolan för flickor på Kommendörsgatan i Stockholm under åren 1943–1957 (hon var ännu verksam där vid tiden för *Tolv*

brev till Tonina) förekommer hon från mitten av fyrtiotalet och framåt flitigt i sammanhang som lämnade avtryck i både tidningar och radio. Hon deltar i sammankomster anordnade av exempelvis Fredrika Bremer-förbundet, högerkvinnorna i Stockholm och i konferenser om utbildningsfrågor. I notiser om soaréer, teaterföreställningar och författarträffar dyker hennes namn upp, och hon yttrar sig i frågor som direkt gäller skolvärldens olika aspekter liksom om problem kring stigmatisering av ogifta mödrar, preventivmedel och abort, eller barnaga (se t.ex. Granlund, "Mer om ogifta mödrar").

Hon framställs som relativt progressiv, inte särskilt moraliserande och förefaller på ett engagerat vis ha ungdomarnas bästa för ögonen. Rektor Granlund är en medial persona, och utifrån denna position talar hon med auktoriteten som yrkestiteln ger, och får därmed en plattform för att framträda i en vidare offentlighet. Granlund förefaller också ha varit mån om att träffa sina läsare där de befann sig utanför skolmiljön, exempelvis genom att uppträda med högläsning ur Toninaboken på det populära dansstället Nalen i Stockholm ("Tonina kommer"). Då hon ger ut sin rådgivningsbok för tonåringar är hon således redan välkänd och etablerad i offentligheten som en pålitlig och vänligt sinnad vuxeninstans, med en välvilligt intresserad blick på de tonåringar som utgör hennes läsekrets. Granlund framträder också tydligt som pedagog, hennes utsägelseposition är den rådgivande och didaktiska, vilket gör henne till en utmärkt representant för den typ av kvinnlig rådgivare som Gunlög Kolbe diskuterar i sin genomgång av rådgivningslitteratur, både fikcionaliserad i romanform och tesrådgivare i *Om konsten att konstruera en kvinna. Retoriska strategier i 1800-talets rådgivare och i Marie Sophie Schwartz' romaner* (2001). Även om Kolbes material är från 1800-talet är det anmärkningsvärt att de egenskaper som utmärker den betrodda kvinnliga rådgivande rösten fortfarande tycks gångbara på 1950-talet.

När Wärnlöf debuterade som romanförfattare 1959 var hon, i likhet med Granlund, redan ett välkänt namn i den svenska offentligheten genom sin gärning som journalist och framför allt som regelbundet återkommande kåsör i *Svenska Dagbladet* under signaturen Claque. I denna egenskap var hon en bekant person som även medverkade i radio och andra tidningar än *Svenska Dagbladet*. Pellas bok kom att belönas med Nils Holgersson-plaketten, och gick även som radioföljetong. De tre följande böckerna om Pella röntte ett lika gott mottagande, även om Margareta Sjögren vid läsningen av *Pella i praktiken* sörjde att Pella måste bli vuxen, trots att det kunde tolkas som tecken på att hon var en levande karaktär och inte en typ ("Pella blir kär"). Den fjärde boken, *Lennerboms*, utkom 1965 och skildrar

Pellas liv som nygift och yrkesarbetande journalist. På ett uppslag i *Dagens Nyheter* 24 november 1959 är recensionen av *Pellas andra bok* placerad i spalten bredvid recensionen av Thorvalls *Boken till dig* (Tunander; Olsen). Båda recensenterna uppehåller sig vid den didaktiska aspekten i respektive verk; frågan till rådgivaren rör varför just de unga flickorna förses med goda råd, stöd och uppmuntran, varför de är föremål för denna uppmärksamhet när det är minst lika svårt att bli en ung man som en ung kvinna. I recensionen av *Pellas andra bok* uppmärksammas huvudpersonens egna pedagogiska ambitioner, att hon ger goda råd om undervisning och framhåller vilka egenskaper hon uppskattar mest hos sina kvinnliga lärare. Recensionen av *Lennerboms* i *Dagens Nyheter* visar sig senare vara placerad bredvid recensionen av *Den andra boken till dig*, uppföljaren till *Boken till dig* (Westrup; Alfvén-Eriksson). I rubrikerna frågas "Vad vet Claque om kärlek?" och "Vad vet Kerstin Thorvall om kärlek?", ett sammanträffande som ser ut som en tanke. Lite förvånande för en sentida läsare med kännedom om Thorvalls vidare författarskap är att i rådgivaren från 1965 förespråkas med självklarhet äktenskapet som alla kvinnors huvudsakliga mål – något som inte alls är lika självklart hos Claque, och definitivt inte hos Granlund.

Recensionerna av den fjärde och sista boken i Pellaserien spänner från uppskattning av de fina nyanserna i Claques kärleksskildring (Westrup), över samrecensioner, kortare och huvudsakligen positiva, till Kerstin Ekman som i *Aftonbladet* finner Pella otydlig och inte tillräckligt radikal, och hennes älskade Ulf Jacob "outhärdlig" (Ekman). Samrecensioner är återkommande även för de föregående tre böckerna i serien. Inte sällan avhandlas en samling flickböcker i samma recension, och därmed ingår Pellasviten i en allmän diskussion om just denna genre, och mäts i förhållande till den redan i mottagandet.

Den bild av Claque som framträder i intervjuer och reportage är av en tillbakadragen person, som inte någon gång under alla de decennier hon skrev för *Svenska Dagbladet* lär ha visat sig på redaktionen (Lagerstedt; Samuelsson). I reportage av signaturerna Herna och Corinna för *Svenska Dagbladet* framställs hon som lika delar vänlig och sympatisk som tillbakadragen och bohemisk (Corinna, "Idag"; Corinna, "50-årig Claque reser utan returbiljett"; Herna).

Claques verk kan i nutid sägas omfattas av en sorts kultliknade förtjusning, uttryckt i bloggar, krönikor och i form av spår hos andra skönlitterära författare, vittnande om Pellas inflytande (Olsson; Persson; Sundström; Knutson). Boksviten återutgavs också 2019 i en samlingsvolym av det nystartade förlaget Ekphrasis.

Granlunds rådgivare får ett genomgående gott mottagande; återkommande lyfts att boken också innehåller lyrikinslag, då Granlund mellan varje kapitel har lagt in ett antal dikter, något som av recensenter ses som ytterligare ett exempel på hur lyhörd författaren är inför sin läsekrets, då det beskrivs som modernt bland gymnasieungdom att läsa poesi. Man uppskattar också särskilt att den välkända rösten/personan rektor Granlund nu har samlat sina erfarenheter som pedagog, och vuxen med ungdomarnas förtroende, på detta sätt. I en av recensionerna förekommer ett antal reklambilder för kläder med angivande av märken och pris, som kopplas till bokens innehåll genom referenser i bildtexterna där det påpekas att dessa plagg omnämns (Amé). Här sker en sammanblandning av marknadsföring för en bok och för konsumtion av produkter kopplade till samma bok. Det blir en sorts dubblerad annonsering som belyser reklamens närvaro och hur den riktas specifikt till åldersgruppen tonåringar – något som Wistisen tar upp i samband med undersökningen av rådgivningsböckerna i relation till konsumtion av framför allt sminkprodukter, och hur reklamen kom att delvis överta rådgivningslitteraturens funktion att presentera ett ideal (103–106).

Granlunds Tonina och Claques Pella. Forskning om flickböcker och rådgivare

I en omfattande genomlysning av flickboksgenren går Birgitta Theander igenom forskning om genren, och Pellaböckernas plats i forskningsöversikter över barn- och ungdomslitteratur tas upp (*Älskad och förnekad*). Återkommande i dessa översikter är att Pellaböckerna lyfts fram som positiva undantag och genreförnyare i en annars övervägande lågt värderad genre, så att de knappt ens räknas som flickböcker: "Väl ansedda böcker som Claques Pellaböcker [...] får beteckningar som barnskildring, yrkesskildring, familjeroman, proletärschildring, tonårsroman eller ungdomsbok" (Theander, *Älskad och förnekad* 13). Ett exempel på sådana positiva omdömen om Pellaböckerna återfinns hos Vivi Edström: "En förnyelse åstadkom dock Anna Lisa Wärnlöf (Claque) i sina böcker om Pella (från 1957 [sic]), delvis skrivna som pastischer på flickböcker" (30). Pellaböckerna framställs som det goda exemplet, det som tänks ha ett gott inflytande på sina läsare, och därmed utgör en motvikt mot den som skadligt ytlig betraktade flickboken.

Theander analyserar Pellasviten tämligen utförligt; exempelvis lyfter hon fram Claques språkbehandling och länkar serien till "den

humoristiska tradition som funnits i flickboksgenren ända sedan *Anne på Grönkullas* tid, genom författare som Astrid Lindgren, Elsa Nyblom, Claqué" (*Älskad och förnekad* 425).

Wistisen behandlar i avhandlingsavsnittet "Efterkrigstidens nya tonårskonsument" ungdomslitteratur samtida med materialet i föreliggande artikel, med särskild uppmärksamhet riktad mot konsumtions- och femininitetsdiskurser. Här omnämns Granlunds *Tolv brev till Tonina* som ett av flera exempel på rådgivare för tonåringar. En skillnad mellan Wistisens ansats och min i föreliggande artikel är att den urbana erfarenheten är central och avgörande för Wistisens material, medan Pellaböckerna huvudsakligen skildrar en småstadstullvaro, med vissa nedslag i landsbygd och utflykter till en exotiserad storstad, som i inledningscitatets Parisvistelse. Hos Granlund framträder inte någon specificerad geografi, även om vetenskapen om författarens biografi placerar henne i en Stockholmsmiljö.

I Granlunds rådgivare framstår inte föräldrarna som den viktigaste auktoriteten, i motsats till de rådgivningstexter Kolbe undersökt. Granlund diskuterar just hur tiderna förändrats mot att ungdomar inte längre behöver lyda sina föräldrar blint, medan däremot rådgivaren Granlund själv, samt de experter som hon hänvisar till när de egna kunskaperna inom områden som exempelvis sexualitet eller kostrådgivning är begränsade, framträder som mer legitima rådgivande instanser. Kolbe tar också upp hur viktigt det är att den rådgivande rösten etablerar en intim relation med sin läsare, och att den tilltalade i rådgivaren både är den adressat som skrivs fram inom bokens fiktion, och den som läser rådgivaren och som föreställs identifiera sig med den fiktiva adressaten (Kolbe 123–125). Detta syns också tydligt i hur Granlund inleder sin bok med ett förord där hon anger målgruppen: "Den riktar sig till tonårsflickor och andra göre sig sålunda ej besvär!" (*Tolv brev till Tonina* 5). Vidare drar författaren upp ramarna för bokens form, samtidigt som hon legitimerar sin position genom att hänvisa till rikhaltig erfarenhet:

I tolv fingerade brev till en flicka som jag har valt att kalla Tonina – i själva verket bär hon drag av många hundra tonåringar vilkas mer eller mindre tydligt bevarade bild finns lagrad i mitt minnes arkiv – har jag försökt göra en liten sammanfattning av samtal som vi fört och brev som vi växlat. (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 5)

Ett annat sätt som rådgivaren enligt Kolbe kan legitimeras på, och som även gäller för flickboken, är genom att markera mot annan, sämre litteratur – alternativt lyfta fram exempel på god litteratur och uppmuntra till läsning. I *Tolv brev till Tonina* går Granlund till hårt

angrepp mot veckotidningarna, vars kärleksföljetonger hon liknar vid beroendeframkallande droger:

Men att låta veckotidningarna vara ens enda litterära spis, det är att avhända sig mycket roligt i det jordiska. De dåliga tidningarnas schejkromantik, numera insmusslad i gangsterskildringar, är framför allt mest lik narkotika. Man sväljer det för att glömma sin omgivande verklighet, men det är vanebildande och förgiftar vår syn på hela tillvaron. Bäst som det är tror vi livet är sånt och handlar därefter. Den baksmällan blir knappast mindre obehaglig än alkoholens. (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 63–64)

Veckotidningar bör alltså användas med måtta, och *användbarheten* poängteras: "frimärksnytt, julklappstips, ett reportage eller en resebildning" (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 63). Det blir också tydligt vilken betydelse läsningen tillskrivs och hur påverkbara läsare uppfattas vara, implicerande ett ansvar hos författaren. Nyttospekten är viktig, vilket också märks hos Pella, där veckotidningsreferenser sätts i samband med antingen skönhetsråd, som visar sig föga verklighetsförankrade, eller också i form av julklappstips (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 60–61).

Theander lyfter i sin analys av flickboken också fram de kulturarvsförmedlande aspekterna hos genren; hur flickböckerna ofta delar med sig av kulturella kunskaper till sina läsare i form av exempelvis lästips, men också exposéer av kulturupplevelser i reseberättelser och liknande (Theander, *Älskad och förnekad* 211). I Pellaböckerna blir denna aspekt mycket tydligt framträdande i och med de återkommande referenserna till böcker Pella läser – Proust, Thackeray och Shakespeare, för att bara nämna några – och när hon och kusinen Måns reser till Paris får vi följa dem på deras strövtåg bland Louvrens konstskatter och stadens sevärdheter. Även hos Granlund tas läsning upp, och varje kapitel i *Tolv brev till Tonina* avslutas med ett antal dikter av svenska poeter, på teman som tagits upp i avsnitten. Dikterna kan ses som läsrekommendationer, men det förekommer också mer konkreta lästips i boken. Så bidrar även rådgivaren med kulturarvsförmedling i samma utsträckning som flickboken, och båda de föreliggande exemplen presenterar sig själva som det goda alternativet.

Gabriella Åhmansson lyfter hur Pellaböckerna "är kanske det bästa exemplet på skildringar som har ett ben i ett 50-talistiskt klassamhälle men som överlever ändå i kraft av att Claque fortsatte att skriva böcker där detta klassamhälle inte alls är lika framträdande" (168). Detta kan kopplas till Theander som påpekar att den satiriska linje

inom flickboksgenren, där Pellaböckerna ingår, får en fortsättning i Gun-Britt Sundströms ungdomsroman *Oppositionspartiet* från 1967 (Theander, *Älskad och förnekad* 328). Sundström kan i sin tur ses som en representant för den upproriska aktivismen mot konventioner när det gäller både kläder och relationer som kommer att karaktärisera ungdomsrevolterna senare, och har samtidigt vittnat om sin egen relation till Pellaböckerna (Sundström).

Klass som stil som kapital. Lillpluggans plats

Det klassamhälle vars närvaro Åhmansson påtalar i Pellaböckerna framträder också hos Granlund framför allt i de sociala sammanhang som underförstås i avsnitten om rätt sätt vid middagsbjudningar, föreskrifterna kring titelbortläggning och former för att skriva tackkort. Även självklarheten i det faktum att det finns hembiträden, som man behöver vara artig mot, liksom annan servicepersonal, skvallrar i *Tolv brev till Tonina* om ett samhälle med tydliga klasshierarkier. I Pellaböckerna är också hembiträdena en självklarhet, alltifrån det tillfälliga i prästgården i *Pellas bok*, till tant Signhilds finska fröken, och vidare Lillbiet, Gloria Persson, som blir Lillpluggan i *Pellas andra bok*. Noteras kan dock att Pella och hennes Ulf Jacob inte har något hembiträde när de flyttar ihop som nygifta, och inte heller deras grannar i huset på heden. Däremot är grannfrun hemma med de sex barnen och tycks sköta all hushållsomsorg.

Lillpluggan förekommer vid ett antal distinkta tillfällen som bi-figur i Pellaserien, som markör av en från normen avvikande klass- och femininitetstillhörighet. I en av kompisgängets diskussioner i *Pellas andra bok* utgör Lillpluggans arbetarbakgrund och hennes utseende samtalets utgångspunkt då frågor om behov och begär i förhållande till nöd och bortskämdhet avhandlas. Hon exemplifierar avvikelser, och ifrågasätts också i denna egenskap (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 141–153).

Klass blir också synligt i de klädkoder och normsystem som reglerar utseendet hos de unga flickor som utgör Granlunds målgrupp. Den femininitet som skrivs fram i Granlunds rådgivare disciplineras av regelverk som på olika sätt kan kopplas till ekonomi. Att hushålla med sin tid, sina tillgångar i form av pengar, kläder, böcker och andra ting, likaväl som med sitt utseende är en påtaglig, genomgående diskurs, och en viktig del av kvinnoblivandet. Läsaren instrueras i praktiker som formar denna disciplinerade, eftersträvansvärt respektabla femininitet. Detta sker bland annat genom att Granlund framhåller problem som behöver korrigeras och regler som behöver

följas – när det gäller socialt samspel och etikett, men framför allt när det gäller kroppen, vars olika delar studeras närmare i relation till olika föreställda, icke-önskvärda avvikelser från normen.

Klass framstår som en fråga om stil – vem har råd att kunna avvika från den angivna, respektabla stilen, vem behöver tvärtom hålla sig till den för att passera som respektabel, med små medel (exempelvis mycket hemsytt och egentillverkade smycken) för att inte avslöja brist på uppfostran, och därmed klasstillhörighet. Här synliggörs den problematik som Skeggs informanter brottas med (42–49): hur ska man klä sig för att passera som den eftersträvarvärda medelklasskvinnan? För att återknyta till det inledande citatet om Pella i Paris, tidens centrum för mode – innan "Swinging London" riktigt hade börjat rita om den kartan:

Här finns också hela sjöar med glitter och grannlåtstyg. Det kan vara roligt. Det är väl inte bara förmögna som ska få leka. En del är förstås fullt som det värsta. Men smakerna är ju olika, och varför skulle bara smakfulla få leka? Ibland tänker jag att det vore nog ganska fasa-
väckande om alla människor hade en utsökt smak och fri tillgång till pastellfärgade cashmerecardigans och en liten diskret rad äkta pärlor om halsen. Vilket rivande det skulle bli efter en stackars jänta med sexton skramlande plåtarmband och alldeles fel färg på skorna, som t ex undertecknad. (Wärnlöf, *Pella i praktiken* 66–67)

Här får vi en aning om Pellas stil – som kan mätas mot det stränga regelverk Tonina anbefalls när det gäller kläder, kropp och figur. Kopplingen mellan smakfullhet och tillgång till pengar för att realisera denna, etableras också, liksom brott mot stilmått, markerat bland annat i "fel" färg på skorna. I första boken, där Pella reser hemifrån för första gången för att konfirmeras, sägs inte mycket om vardagskläder; en hemsydd mellanblå klänning och en blus. Däremot finns det utförliga beskrivningar av hennes utseende i övrigt, som också tangerar vad Granlund tar upp när det gäller till exempel vilka frisyrer som passar till vilka ansiktsformer (*Tolv brev till Tonina* 165). Däremot uppmärksammas kläder som bärs vid markerade sociala evenemang: olika stilar på midsommaraftonsdansen och konfirmandekläderna. En av konfirmanderna, den undersköna Margareta, läkardotter från Stockholm med egna planer på läkaryrket i framtiden, består av Pella med en hänförd hyllning i dagboken. Det blir tydligt att Margareta i kraft av den status som skönhet och klassbakgrund erbjuder, har råd att klä sig på ett sätt som i Granlunds ögon skulle betecknas som en stilmässig katastrof – och delvis beskrivs så av Pella, eller i alla fall som ett tydligt normbrott:

Margaretas klänning var ljust syrénlila med stor uringning och smal kjol med slits på! Ljust lila är ursinnigt vackert till gyllene solbränna. Kring ena handloven hade hon ett halvt kilo dingelindong med guldsantar. Och hon *luktade* inte precis prästgårdfröken heller, för hon luktade Shalimar! Hade det varit någon annan än Margareta, skulle den ha sett ut som Synden i Paris. Men hon är så glad och snäll, och så är hon så gräsligt vacker. (Wärnlöf, *Pellas bok* 90)

Detta kan jämföras med stränga omdömen när det gäller till exempel användningen av parfym i *Tolv brev till Tonina* (161), eller över huvud taget synen på vilka färger på kläder som passar med vilken hår-, ögon- och hudfärg och för vilket tillfälle, som utvecklas i längre avsnitt. Enligt Granlund finns det tre huvudregler för välkläddhet: "Rätta kläder för vad tillfället kräver. Rätta kläder för ens typ. Rätta färger, dvs. färger som går bra ihop" (*Tolv brev till Tonina* 74). Samtidigt erinrar beskrivningen av Margareta om den av Pella i Paris, i synnerhet noterandet av de många skramlande armbanden, något som antyder att även Pella, nu, har det svängrum som behövs för att kunna komma undan med en klädstil som avviker från den norm hon själv anger i citatet i talet om smakfulla cardiganset och pärlor. Granlunds stränghet när det gäller färgkombinationer kommenteras också i recensionerna, vilket indikerar att hon av sin samtid kunde uppfattas som just otidsenligt strikt och konservativ i sin smak (Amé).

Granlund hänvisar i *Tolv brev till Tonina* vidare till den mer kvalificerade expertis Inga Björkman-Berglunds *Färg och figur* (1953) erbjuder i frågor om stil och välkläddhet. Det längsta avsnittet i boken har rubriken "Figurfel" och där listas exempelvis "breda axlar", "kontorsstjärt", "liten byst", "stor byst" och "lång midja" (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 3; Björkman-Berglund 3). Diskursen kring kvinnokroppen som problematisk och behäftad med fel – där en perfekt kropp framstår som ouppnåelig, men också föremål för diskursiv praktik i form av olika slags omsorger för att ändå närma sig detta ideal – ges här en explicit form. Föreställningen om olika figurtyper och hur man med olika knep ska förvillna åskådaren så att felet inte märks är norm: Kvinnokroppen är i centrum för omfattande disciplinerande uppmärksamhet.

Skeggs tar upp arbetarklasskvinnors förhandlingar i förhållande till en medelklassfemininitet som idealiserad norm, och hennes diskussion om respektabilitet har även tillämpats på normbrytande karaktärer i flickböcker (jfr exempelvis Wistisen 109). Granlund och Claque skriver i en tid där alternativa ideal till en hemmafrutillvaro erbjuds: Toninas yrkesval diskuteras som en självklarhet, och både Pella och flera av hennes väninnor yrkesarbetar, vare sig de gifter

sig eller inte. Så utgör detta en brytningstid även i det här avseendet. Samtidigt framträder skönhets- och stilideal från Hollywood där Granlund anger olika filmstjärnor såsom Rita Hayworth och Audrey Hepburn som exempeltyper för hennes läsare att jämföra sig med (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 121), och Pella definierar sig själv som "ingenting för export på Italien och U.S.A." (Wärnlöf, *Pellas bok* 17).

I Pellas fall framställs inte hennes figur som problemet – mer att hennes utseende inte sammanfaller med gängse skönhetsideal i bemärkelsen att hon ser alldaglig ut. Detta är dock ingenting som avhåller män i hennes omgivning från att uppmärksamma och begära henne. Den del av Pellas kropp som synliggörs som problematiskt avvikande från ett ideal – bortsett från behovet av glasögon, vilket blir ett problem först när de går sönder – är fötterna, något hon blir varse när hon ska köpa ett par skor i Paris:

Men det var ingen som tittade på mig som om jag hade varit oförsämrad istället för storfotad! Alla var vänliga och grunnade på en lösning av problemet. Men vad som var humor, förstår du, det var den uppriktiga *förskräckelse* som de artigt försökte dölja! (Wärnlöf, *Pella i praktiken* 76–77)

I en scen i *Pellas andra bok* blir den diskursiva disciplinerande praktiken av kroppen som ska passera som respektabelt feminin ännu tydligare än i fallet med Pellas fötter, och klasselementet påtagligt närvarande. Även här är butiken och klädprovning i offentlig miljö platsen för disciplineringen. Provrummet med spegeln är också en plats där förändring kan ske och ett återkommande motiv i film och litteratur (Wistisen 95–97).

Kapitlet där scenen ingår heter "Ett visst slags mord...", vilket ytterligare understryker våldsamheten i förändringsarbetet med kvinnoblivandet, samtidigt som där finns en stark dos ironi:

Offret själv kastade en likgiltig blick på klänningen, för hon visste ju att hon inte skulle komma in i den ens med korvhorn!

Denna fru Lennerbom höll klänningen framför Lillpluggan, tittade på mig och smålog triumferande. Jag sa ingenting, men smålog försiktigt tillbaka. Färgen var helt enkelt underbar till Lillpluggans bruna ögon och dito hår. Den gav henne lite färg på kinderna och förtog till och med det hotfullaste intrycket av hennes tjocka, svarta ögonbryn. [...]

Fru Lennerbom lade ifrån sig klänningen och tog ett vänligt men kraftigt tag kring Glorias värsta överflöd på sidorna.

– Hur är det med höfthållaren? sa hon. Den kunde allt sitta lite stadigare?

- Ja - det blir nödvändigt med korsetter, sa jag blixtnabbt, och Lillpluggan gav mig en blick som ett bajonettstyng, för hon har ännu aldrig kunnat förmås att utlämna sig till en personlig utprovning av "kvinnans hemliga vapen". (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 59-60)

Reklamdiskursen i texten citeras ironiskt, och reklamspråket använder sig av våldsrelaterade metaforer när det talas om korsetter och andra kroppstuktande plagg: "Mordet begicks under det brutala skenet från skarpa lampor i ett provrum', som det står i en extra kromosomknasig korsettannons. Mordet på överflödiga ansvällningar i figuren, antar jag att det ska föreställa" (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 60). Pella förhåller sig kritiskt satirisk till reklamens sätt att tala om "foundation garments" som Granlund benämner dem (*Tolv brev till Tonina* 108), samtidigt som hon ändå uppmuntrar Lillpluggan att använda dem. Lillpluggan kallas också för "offret" här, och även om tonen är lätt och humoristisk är det en påtaglig, kroppslig intervention som sker, där den alltför stora kvinnokroppen ska krympas till ett omfång som passerar som idealt feminint. Granlund omtalar höfthållaren som "för de 'rundnätta' utgör den verkliga grunden för välkläddheten" (*Tolv brev till Tonina* 108), och finner stöd för detta hos Björkman-Berglund. I varje avsnitt under rubriken "Figuren" i Björkman-Berglunds bok finns angivet vilken korsettering som behövs för att reglera den aktuella sortens figurfel. Dock verkar inte Lillpluggans omfångsrika kropp rymmas inom en enskild av de olika figurtyperna - hon kommer in under både "putmage", "kraftig diafragma" och "lång och kraftig" (Björkman-Berglund 52, 56, 60, 64, 84). Själv säger hon att hon känner sig "som ett cementrör" med korsetten på (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 61). Hon framställer en femininitet som går utöver den som kan representeras - vilket förstärks av att hennes tidigare erfarenheter av att prova kläder gått ut på att hon givits ett oformligt plagg som får sys in hjälpligt för att kunna passa henne - och hon har aldrig ansetts kunna rymmas i en klänning som givit henne tillgång till de femininitetstecken, den *form*, som skönhet och begärlighet utgör. Hon kan sägas förkroppsliga hotet om omåttlig femininitet som diskuteras av Felski, förknippat med modernitetens konsumtionskultur. Samtidigt som hon är en motvillig konsument av just kläder - på det sättet är hon alltså inte hotfullt sexualiserad i sina begär - bär hennes kropp vittnesbörd om ett annat begär, som inte faller inom normens gränser. Av den anledningen representerar hon ett hot i bemärkelsen svår att kontrollera då hon inte är intresserad av att behaga, och därmed bryter mot en förväntad aspekt av femininitet. Ändå är det via just konsumtion som förvandlingen av henne sker. Här aktiveras flera lager av begär

och transaktioner – något som ytterligare belyser hur problematisk en icke-normativ femininitet blir, då Lillpluggans bekräftelse kommer i den tydliga tillfredsställelse hon uttrycker när klänningen går på: "Gloria såg nästan ungdomlig ut. Först var hon stel av blyghet, men sen snodde hon som en katt framför spegeln. Ett tag trodde jag att hon skulle brista i gråt" (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 61), och senare när hon dansar: "Förresten var hon riktigt söt i den nya röda av tunt ylle, och man börjar kunna se vad hon skulle kunna bli med lite mindre äppelkaka och lite mer Lukas och hambo" (216).

Lillpluggan exemplifierar en excessiv femininitet som särskilt utsätts för disciplinering i Pellaböckerna då hon förkroppsligar frånvaro av kontroll, bland annat synliggjort genom hennes relation till ätande: "Självs blir hon aldrig hungrig, eftersom hon alltid är det. Hon är det fetaste som finns och äter kex och skorpor nonstop över sina hermodsbrev för att inte frestas att äta för mycket vid måltiderna" (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 15). Gloria kommer från en barnrik arbetarklassfamilj på landet, och studiebegåvad som hon är tar hon studentexamen som privatist. Lillpluggans närvaro präglas av *för mycket* kropp, överflödigt mycket, och mycket intellekt, men detta diskvalificerar henne inte från att inlemmas i vänkretsen, och bli föremål för en av pojkarnas, Lukas, uppvaktning, för heterosexuellt begär – precis som i fallet med Pellas all dagliga utseende och långa fötter. Dock behöver Gloria genomgå förvandlingen i provhytten för att kunna introduceras för Pellas vänner, och tillfället omnämns också av Pella som "dagen då vi gjorde om Gloria till en ny kvinna" (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 90). Men berättelsen beskriver inte bara hur Gloria Persson inordnas via diskursiva praktiker i en respektabel femininitet, vilken behöver disciplineras för att kunna passera, utan också hur hon kan passera i en akademisk sfär, genom studierna. Tecknet på hennes framgång i båda dessa avseenden är att hon dansar i sin röda klänning – välkorsetterad – på sin student-skiva, firande att hon uppfyller kriterierna för en respektabel, normativ medelklassfemininitet både när det gäller utseendet, och när det gäller att ha yrkesambitioner. I de följande böckerna förekommer hon sparsamt, men en upplysning i *Lennerboms* berättar att hon studerar i USA på stipendium, och att Lukas fortfarande är kär i henne (Wärnlöf, *Lennerboms* 78). Felski framhåller hur den konsumerande kvinnan, kodad som modern, uppfattas som hotfull i bemärkelsen att denna femininitet inte kan fixeras som stabil och pålitligt normativt behagfull. Lillpluggan uppvisar just denna hotfulla brist på behagfull anpassning till ett feminint ideal, och behöver således fixeras med särskild brutalitet i och med korsetteringen.

Gloria Persson utgör ytterligheten av klasspektrumet i *Pellas andra bok*, liksom när det gäller femininitet och kroppslighet, då det så tydligt förhålls att hon ska disciplineras med hjälp av de forande klädesplaggen. I Pellas vänkrets finns en sorts mittensektion av femininitet mellan ytterligheterna, ett normativt utrymme, där Pella själv (trots glasögon och långa fötter), hennes bästa vän Tova och väninnan Gertrud framträder som en trio respektabla medelklass-femininiteter. Som en annan sorts kontrast framstår Sissan Ågert, uppenbart rik och bortskämd, enligt de andra flickorna "inte särskilt underhållande" (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 31). Hennes kropp framträder också som överdriven, och svårkontrollerad för henne själv: "Hon har nämligen mer hår än hon kan klara av" (31), men hon är ändå tydligt hemmahörande i en behagfull femininitet som appellerar till män på ett uppenbart sätt. Så representerar Lillpluggan en rad excessiva aspekter som framstår som hotfulla och i behov av disciplinering: tillhörigheten i en klass som inte utmärks av medelklassens respektabla framträdelseformer, vilket visar sig i hennes bristande sociala kompetens, den omfattande kroppen som behöver tuktas med hjälp av korsettering, och intellektet som är alltför hotfullt för hennes familj, som betraktar klassresan med misstänksamhet. Klassresan blir ytterligare en aspekt av ett transitionsnarrativ, där Gloria Persson går från Lillbiet till Lillpluggan och sedan till Gloria när hon blivit stipendiat i USA, från en i den fattiga syskonskaran till åtrådd kvinna och framgångsrik akademiker. Men den avgörande förvandlingen sker inom ramen för konsumtionskulturen, i provrummet: en plats både för transition och disciplinering.

Pengarna

I det inledande citatet från *Pella i praktiken* talar Pella explicit om sin relation till pengar och mer generellt om förhållningssätt till ekonomi. Pengarna förbrukas under Parisresan, i ett avsnitt som skildrar en utpräglad urban miljö, i kontrast mot den plats där Pella och hennes krets oftast återfinns, småstaden vid havet i Skåne. Storstaden framträder som en plats för konsumtion, inte bara av varor utan även av kulturella artefakter och miljöer. Pellas femininitet accentueras på ett nytt sätt under Parisvistelsen, vilket understryker den urbana miljöns inverkan på särskilt kvinnors konsumtion, och aktualiserar Felskis analys, där Paris är särskilt närvarande som plats för konsumtion, i och med närvaron av de stora varuhusen, en viktig aspekt av den som modern kodade konsumtionskulturen, men (tonårs)femininitet och konsumtionsmönster framträder tydligt även i småstadstillvaron.

Pengar nämns konkret ett antal gånger i romanserien. I den första boken är konfirmanderna försedda med fickpengar – det underförstås att de alla kommer från trygga ekonomiska förhållanden – och i slutet av *Pellas andra bok* används tillgångar från spargrisen för att göra inköp till födelsedagsmiddag för vännerna. I Lillpluggans fall betalar arbetsgivaren tant Signhild kläderna som köps in i avsnittet ovan, vilket signalerar att Gloria har en sorts mellanposition som anställd som hembiträde, men samtidigt inneboende nära släkting vars kläder och nöjen (i form av lp-skivor) Signhild står för, en aspekt som ytterligare understryker transitionen som en viktig del i hennes version av femininitet.

Genomgående i böckerna är Pellas egen sparsamhet; hon är inte mycket för att vilja ha saker själv, eller van vid att få mycket, i motsats till både Tova och Sissan Ågert, som framställs som bortskämda – och omedvetna om detta. Apropå kassaförstärkningen hemifrån reflekterar Pella över denna sin avsaknad av habegär, samtidigt som hon konsumerar, i Paris: "Men naturligtvis har jag köpt saker! Igår köpte jag rouge, puder, läppstift, ögonbrynspenna, mascara och ögonskuggor i 4 nyanser. Jag höll på i en och en halv timme med att sätta på mig alltsammans när vi kom hem" (*Wärnlöf, Pella i praktiken* 66). Det blir tydligt hur Pellas stil förändrats sedan konfirmationslägret, så att hon nu använder smink med förtjusning, och citatet ovan erinrar också om ett avsnitt hos Granlund som handlar om konsten att lägga make-up:

Jaså, Karl-Erik retas och säger att du ser ut som om du hade förätit dig på sylt i skafferiet och hade mos långt uppåt örönen! Ja, det var ju knappast att vänta att han skulle ha någon vidare förståelse för sin systems försök att lägga en make-up. [...] En dåligt gjord make-up är värre, betydligt värre, än ingen alls. (*Granlund, Tolv brev till Tonina* 152)

Hos rådgivaren framhålls hur det är den naturliga effekten som eftersträvas: "En make-up innebär eller rättare bör innebära, om den ska bli lyckad, att man efter noggrant studium av sitt anlete understryker vad täckeligt är och trollar med resten. Ju naturligare den ser ut, desto fördelaktigare blir intrycket" (*Granlund, Tolv brev till Tonina* 159). Wistisen tar upp *Tolv brev till Tonina* i samband med en diskussion kring användningen av smink och hur sättet att lägga make-up sätts i relation till klass och respektabilitet hos unga kvinnor, i flickböcker så väl som i rådgivningslitteraturen (Wistisen 106–109). En kontrast till Granlunds konkret sakliga tonfall, men ändå med samma innebörd när det gäller diskursen kring den eftersträvansvärda

naturliga, respektabla, sminkningen, återfinns i ett tidningsurklipp – från en veckotidning, får förmodas! – som Pellas bästa vän Tova ger henne inför lysningsmottagningen i *Lennerboms*: "Apropå natur, sa hon. Jag läste det på kvällen. 'Bruden i vitt bär persikans varma lys-ter i puderunderlag och puder. Ögonskuggan har silverlyster som matchar naglarnas vita pärlemorlack, precis som läpparnas trans-parenta rosa ton valts efter rosornas färg'" (Wärnlöf, *Lennerboms* 37–38). Avsnittet är tydligt satiriskt, och kontrasterar skarpt mot Pel-las eget bröllop – en enkel vigsel hemma hos vigselförrättaren, ett vittne och hon har en ny, ren blus på sig. Däremot föregås bröllopet av lysningsmottagningen, som är ett tillfälle då konventioner och konsumtion tydligt sammanfaller. Till mottagningen kommer släkt och vänner med gåvor till det blivande brudparets hem, så att de ska kunna inreda detta färdigt innan vigseln. Pella räknar vid ett tillfälle upp alla de saker som de får, och noterar även den girighet hon erfar när hon ser alla komma med sina gåvor (Wärnlöf, *Lennerboms* 51–52).

I *Tolv brev till Tonina* konkretiseras temat pengar i frågor om fe-riearbete, fickpengar och konsten att göra upp en budget. Läsaren presenteras med en lista på utgifter för en tonårsflicka i tiden; en bild av vilka aktiviteter som var viktiga, vilka plagg som gällde, och vad det kostade, som exempelvis en handväska för 45 kronor, dansklän-ning för 130 kronor, ett racket för 80 kronor eller en Bohuskofta för 90 kronor (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 71). I rådgivaren framhålls sparsamheten och förmågan att göra upp och hålla en budget som föredömlig. Under Pellas och Måns Parisvistelse delar de upp peng-arna i ett kuvert för varje dag för att på så sätt ta kontroll över sina utgifter. Som belöning för detta kloka hushållande med tillgångarna kommer så kassaförstärkningen hemifrån.

Tillgången på pengar, eller bristen därpå, kan få sociala effekter andra än de tydligt klassrelaterade – rentav katastrofala, i Pellas re-portage om en familj i nöd i *Pella i praktiken* (163–166). Första gången Pella lägger märke till Ulf Jacob Lennerbom är när de av en slump möts på Stölertz' konditori, och börjar prata över en lunchsmörgås. Stölertz' är en återkommande samlingsplats i serien om Pella, och omnämns i *Lennerboms* som stället där allting händer, börjar eller avslutas: "Mycket som har hänt, har börjat hos Stölertz. Och när det är färdigt, räknas det ihop där och taxeras till sitt rätta värde. Sen beställer man glassen där, vare sig den ska vara till dopkalaset eller bröllops- eller begravningsmiddagen" (Wärnlöf, *Lennerboms* 83). Det är både en plats för konsumtion och för känslor och relationer, en plats som är offentlig, men där privata angelägenheter – eller det som räknas till intimsfären – får rum under villkor att konsumtion sker samtidigt. Nästa gång Ulf Jacob stöter ihop med Pella frågar han

om de inte ska gå på Stölertz' igen, men då har Pella inga pengar. Granlund sätter in ett sådant tillfälle i ett större sammanhang:

Bostäderna nu för tiden är sannerligen inte så tilltagna att flertalet ungdomar kan be hem sina kamrater. Det är verkligen inte många som är så lyckliga att de har ett eget rum. Massor med familjer disponerar inte större utrymme än vad som är oundgängligen nödvändigt för liggmöblerna och ungdomarnas sällskapsliv måste följaktligen förläggas till andra ställen. Det blir promenader, kondis- och biobesök och en och annan danskväll. [...] Men hur gör du till vardags, betalar du för dig själv eller ska han bjuda? Det senare är väl ändå lite oegentligt när ni har lika ont om pengar båda två. (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 200)

Pella resonerar uppenbarligen på samma sätt som rådgivaren: "Jag var till min förtvivlan luspank, men ville inte låta bjuda mig av U.J.L. – skulle avsky att äta opp hans små pengar –, så jag pratade bort det" (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 95).

Hos både Granlund och Claque framgår tydligt att yrkesliv är en självklarhet för unga kvinnor. Rådgivaren riktar sig inte till blivande hemmafruar; ett avsnitt i *Tolv brev till Tonina* diskuterar ingående yrkesval och ger råd och tips om hur man hittar sin rätta plats, och understryker vikten av att vara självförsörjande. Det är också tydligt att kön inte bör spela någon roll i karriärvalet: "Det finns inga yrken som är speciellt manliga eller speciellt kvinnliga. Det finns bara yrken som man duger till eller inte passar för. Rätt person på rätt plats alltså" (Granlund, *Tolv brev till Tonina* 208). I den tredje boken om Pella börjar yrkeslivet som journalist, samtidigt som vännen Tova blir sjuksköterska. För Pella är det, som Theander påpekar, "inte det ombonade och överlastade inackorderingsrummet som känns som hennes nya hem. Den fasta punkten i Pellas liv är den lilla skrubben på tidningsredaktionen" (Theander, *Till arbetet!* 131).

Avslutning

Harriet Alfons, förlagsredaktören som övertalade Claque att utvidga skrivandet från kåserier till romaner, lyfter Claques uppmärksamhet på det materiellas betydelse:

Hennes böcker är sprängfulla med konkreta detaljer. Hon minns allt. Men man får också ett intryck av att hon lever ett mycket rörligt liv, mitt i nuet. / .../ Hon kan karakterisera en person genom den bil han äger. Hon vet precis vilken platta en sjuttonåring lägger på i ett visst känsloläge. Hennes intresse för kläder, mat och framför allt heminredning är påfallande och sakkunnigt. (Alfons 192)

Det är också i konkretionen och detaljskärpan som Pellaböckernas relation till konsumtion framträder så tydligt – inte bara att Claque är intresserad, och kunnig, när det gäller kläder, mat och heminredning, men att hon också förstår vad sakerna betyder i termer av klass och kön, av identitetsskapande. Tingen och människors relation till dem laddas i hennes böcker med innebörd, föremål och miljöer blir betydelsebärande utöver att vara tidsmarkörer och personliga kännetecken fungerar som diskursiva praktiker.

I Granlunds rådgivningsbok är tingen likaså i allra högsta grad laddade med innebörd – världen är en plats fylld av saker och situationer som behöver bemästras, bland annat genom att själv praktisera behärskning och disciplineras.

I Pellasviten framträder ett antal femininiteter, förkroppsligade av Pella och hennes vänner, som utgör nyanser över ett spektrum av möjliga tolkningar av idealet. Men där finns en avvikelse från denna om än utsträckta så ändå normativa skala, i form av karaktären Lillpluggan. Granlunds rådgivare utgör en referenspunkt, där skapandet av den önskvärda femininiteten genom diskursiva praktiker synliggörs som den norm som Pella och hennes vänner förhåller sig till.

De samhällsomvälvningar, inte minst vad gäller utbildningssystemet i Sverige, men också synen på vad som passar sig i umgängeslivet, som kom att inträffa under tiden strax efter att *Lennerboms* utkom, har till viss del gjort att mycket av det som skildras i *Tolo brev till Tonina* framstår som närmast exotiskt avlägset i förhållningssättet till de normsystem som där framträder. I Pellaböckerna finns en tidspräglad exotism knuten till platser som Paris, London och Schweiz, och till personer – som väninnan Gertruds mamma ”som är lite originell av ssig [sic] eftersom hon är född spanjorska” (Wärnlöf, *Pellas andra bok* 205) – i ett Sverige som vid denna tid framstår som tydligt geografiskt avgränsat från omvärlden. Denna avgränsning kanske också kan förklara de stränga tonfallen när det gäller normer kring kläder, kropp och konsumtion hos Granlund: det är en begränsad värld, där det är avgörande att vara disciplinerad, för att kunna passera som respektabel. Men det är också en värld som står inför förändringar – utan att det ännu riktigt märks.

Biografisk information: Anna Cavallin disputerade i litteraturvetenskap på en avhandling om kön, konsumtion och uppfostran i August Strindbergs Giftas I-II och är studierektor i genusvetenskap vid Stockholms universitet. Hennes forskningsintresse rör framför allt frågor om kön, makt, konsumtion och aspekter av uppfostran i litteratur från sent 1800-tal till 1900- och 2000-tal. För närvarande leder hon ett forskningsprojekt vid DIS

- *Study Abroad in Scandinavia, "Children, Clothing, and Swedish Societal Norms"*, med fokus på samtida representationer av normer i olika medier. Hon medverkar i den första volymen av Birgitta Trotzigs samlade skrifter (utgiven 2019) med ett efterord till debutverket *Ur de älskandes liv*.

Litteratur

Alfons, Harriet. "Anna Lisa Wärnlöf". *De läses än. Från Bertil Almqvist till Anna Lisa Wärnlöf. Porträtt av tolv svenska barnboksförfattare*, redigerad av Charlotte Brattström, Lund, Bibliotekstjänst, 1987, s. 183–193.

Alfvén-Eriksson, Anne-Marie. "Vad vet Kerstin Thorvall om kärlek?". *Dagens Nyheter*, 8 december 1965.

Amé. "Tonina får hjälp att hitta sig själv". *Aftonbladet*, 20 november 1956.

Björkman-Berglund, Inga. *Färg och figur*. Stockholm, Natur och Kultur, 1953.

Butler, Judith. *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of Sex*. New York, Routledge, 1993.

---. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York, Routledge, 1990.

Corinna. "50-årig Claque reser utan returbiljett. Bankdirektör upptäckte författarinnan". *Svenska Dagbladet*, 13 mars 1961.

---. "Idag". *Svenska Dagbladet*, 22 december 1957.

Edström, Vivi. "Värderingar i ungdomslitteraturen". *Ungdomsboken. Värderingar och mönster*, redigerad av Vivi Edström och Kristin Hallberg, Stockholm, LiberFörlag, 1984, s. 11–51.

Ekman, Kerstin. "Pella gifter sig". *Aftonbladet*, 14 december 1965.

Felski, Rita. *The Gender of Modernity*. Cambridge, Harvard University Press, 1995.

Foucault, Michel. *Vetandets arkeologi*. 1969. Översatt av C.G. Bjurström, Lund, Arkiv, 2002.

Granlund, Ingegerd. "Mer om ogifta mödrar. Rektor contra Karbon". *Aftonbladet*, 15 januari 1946.

---. *Tolv brev till Tonina*. 1956. Stockholm, Natur & Kultur, 1958.

- Herna. "På jakt efter Pella. Eller på kaffe hos Claque". *Svenska Dagbladet* 24 juni 1959.
- Knutson, Ulrika. "Claque och Pellaböckerna. En stor stilist under klassikerhyllan". *Sveriges Radio*, 12 juni 2017, <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/915829?programid=503>. Hämtad 26 september 2019.
- Kolbe, Gunlög. *Om konsten att konstruera en kvinna. Retoriska strategier i 1800-talets rådgivare och i Marie Sophie Schwartz' romaner*. Diss., Göteborgs universitet. Göteborg, Göteborgs universitet, 2001.
- Lagerstedt, Lars. "Anna-Lisa Wärnlöf död. Hon gav sina läsare högtidsstunder". *Svenska Dagbladet*, 24 september 1987.
- Olsen, Birgit. "Den uppmärksammade tonårsflickan". *Dagens Nyheter*, 24 november 1959.
- Olsson, Lotta. "Lotta Olsson tipsar. 70 år sedan Pellaböckernas författare debuterade". *Dagens Nyheter*, 7 september 2019.
- Persson, Lena. "Radio-krönikan". *Dagens Nyheter*, 29 augusti 1993.
- Samuelsson, Marie Louise. "Att skriva om sig själv via andra". *Svenska Dagbladet*, 30 juli 1998.
- Sjögren, Margareta. "Pella blir kär". *Svenska Dagbladet*, 17 december 1960.
- . "Pella i ny situation". *Svenska Dagbladet*, 1 december 1958.
- Skeggs, Beverley. *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. London, Sage, 1997.
- Sundström, Gun-Britt. "Omläsning. Livet efter Pella". *Dagens Nyheter*, 17 oktober 1970.
- Theander, Birgitta. *Till arbetet! Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920-65*. Göteborg, Makadam, 2017.
- . *Älskad och förnekad. Flickboken i Sverige 1945-1965*. Diss., Lunds universitet. Göteborg, Makadam, 2006.
- "Tonina kommer". Annonser i *Dagens Nyheter*, 13 januari 1957.
- Tunander, Britt. "Recension av Pellas andra bok". *Dagens Nyheter*, 24 november 1959.
- Westrup, Jadwiga P. "Vad vet Claque om kärlek?". *Dagens Nyheter*, 8 december 1965.

Wistisen, Lydia. *Gångtunneln. Urbana erfarenheter i svensk ungdomslitteratur 1890–2010*. Diss., Stockholms universitet. Lund, Ellerströms, 2017.

Wärnlöf, Anna Lisa. *Lennerboms*. Stockholm, Svensk läraretidnings förlag, 1965.

---. *Pellas andra bok*. Stockholm, Svensk läraretidnings förlag, 1959.

---. *Pellas bok*. Stockholm, Svensk läraretidnings förlag, 1958.

---. *Pella i praktiken*. Stockholm, Svensk läraretidnings förlag, 1960.

Zita. "Pella i holken". *Göteborgs-Posten*, 8 december 1965.

Åhmansson, Gabriella. "Rymmare och fasttagare. Irma S:t Cyr Jonssons flickböcker". *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken*, redigerad av Ying Toijer-Nilsson och Boel Westin, Stockholm, Rabén & Sjögren, 1994, s. 166–182.